

Tanzanya

Ders Kitaplarında Türk, Türkiye ve Osmanlı İmgesi

Mayıs 2023

Tanzanya

Ders Kitaplarında Türk, Türkiye ve Osmanlı İmgesi

İÇİNDEKİLER

TANZANYA DERS KİTAPLARINDA TÜRK, TÜRKİYE VE OSMANLI İMGESİ	1
Yönetici Özeti.....	1
Giriş.....	3
Literatür Taraması.....	6
Çalışmanın Tasarımı ve Yöntemi.....	11
Bulgular ve Tartışma.....	13
Sonuç.....	20
KAYNAKÇA	23
Tanzanya Ders Kitaplarında Türk, Türkiye ve Osmanlı İmgesi.....	24

SUNUŞ

Elinizdeki rapor, ülkemizde Afrika'ya dair bilgi birikimini arttırmayı ve Afrika'yı Afrikalı kaynaklardan öğrenen insan kaynağını yetiştirmeyi misyon edinen Afrika Vakfı'nın yürütmüş olduğu Doğu Afrika Ders Kitaplarında Türk, Türkiye ve Osmanlı İmgesi araştırma projesi kapsamında tamamlanan "Tanzanya Ders Kitaplarındaki Türk, Türkiye ve Osmanlı İmgesi" başlıklı çalışmanın ürünüdür. Türkiye'nin Afrika ülkeleri -özellikle Doğu Afrika ülkeleri- ile diplomatik, ticari ve toplumsal ilişkilerinin son yıllarda önemli bir ivme kazandığı görülmektedir. Bu ivme, dış politikada Afrika'ya verilen ehemmiyetin neticesi olmasının yanı sıra bazı Afrika ülkeleri ile aramızdaki tarihsel bağlar ve toplumların hafızasındaki imge ile yakından alakalıdır. İki toplumun yakınlaşmasını belirleyen toplumsal hafızayı oluşturan en önemli araçlardan birisi ise ders kitaplarıdır. Bu nedenle bu araştırma projesi, artan ikili ilişkilerin sürdürülebilirliği için toplumların birbirlerinin hafızasındaki olumsuz/yanlış algıların tespit edilmesi açısından önemlidir. Bu çalışmada, Tanzanya'nın ülkemiz ile olan tarihsel bağlarını, ders kitaplarındaki Türk, Türkiye ve Osmanlı imgelerinin nasıl olduğunu, ders kitaplarında ihmal edilen, eksik ya da yanlış verilen bilgileri, hangi bilgilerin nasıl yenilenebileceğine dair önerileri göreceksiniz.

Tanzanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesine hiç girmediği, Türklerin Tanzanya ile yaşadığı en yoğun ilişkilerin İkinci Abdülhamid döneminde Panislamist politikalar vesilesiyle başladığı bilinmektedir. Çalışmada, Tanzanya'da resmi olarak onaylanmış ortaokul ve lise düzeyindeki sosyal bilimler alanına dahil olan toplam 23 ders kitabı incelenmiştir. Tanzanya ders kitaplarında Osmanlı Devleti ya da Türkiye ilişkilerini ele alan bir ünite ya da alt bölüm olmadığı görülmüştür. Doğrudan bir konu olarak Türk ve Osmanlıyı ele almamasına rağmen Tanzanya ders kitaplarında Türklere ya da Osmanlı Devleti'ne farklı bağlamlarda atıf yapılmaktadır. Bu atıfların yapıldığı yerlerde genel olarak olumlu bir dilin kullanıldığı görülebilir. Türkiye Burslarına yönelik atıf ile iki ülke arasındaki güncel pozitif ilişkiye gönderme yapılmıştır. İki ülke ve toplum arasındaki ilişkilerin gelişmesi için buna benzer pozitif anlatıların ders kitaplarında yer alması önemlidir.

Projenin bütün safhalarında emeği bulunan, hususen raporun hazırlanmasına katkılarını sunan değerli hocalarımıza, araştırmacılarımıza ve asistanlarımıza teşekkürlerimizi sunarım.

Bu anlamlı ve uzun vadede müşterek kazanımlara vesile olacağına inandığımız çalışmanın çıktısını sizlerle paylaşmaktan Afrika Vakfı adına mutluluk duyarım.

Mehmet Köse

Afrika Vakfı
Mütevelli Heyeti Bařkanı

TANZANYA DERS KİTAPLARINDA TÜRK, TÜRKİYE VE OSMANLI İMGESİ

Zafer Çelik

Muhammed Ekici

Yönetici Özeti

Bu çalışmanın amacı, Tanzanya ders kitaplarında Osmanlı, Türk ve Türkiye imgelerinin nasıl temsil edildiğini ortaya çıkarmaktır. Afrika kıtasının doğusunda yer alan ve kadim bir geçmişe sahip olan Tanzanya'nın ders kitaplarında Türk, Osmanlı ve Türkiye imgesinin ne olduğunu ya da olmadığını bilmek devletlerarası sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkilerin gelişimine uzun vadede katkı sağlayacak ve bu ilişkileri geliştirme olanağı sunacaktır.

Çalışmada, Tanzanya'da resmi olarak onaylanmış ortaokul ve lise düzeyindeki sosyal bilimler alanına dahil olan toplam 23 ders kitabı incelenmiştir. İmgelem çalışmalarında bir imgenin yalnızca var olması değil olmaması da bir veri türünü teşkil etmektedir. Bu bakımdan çalışmada yalnızca söylenen veya ortada olan verilere değil, söylenmeyen ya da ihmal edilen verilere de odaklanılmıştır. Çalışmaya konu olan kitaplar *yorumsamacı yaklaşım* çerçevesinde incelenmiştir. Bu çerçevede Tanzanya ders kitapları daha önce hazırlanan ölçütlere göre incelenmiş, verilerin kontrolü yapılmış sonrasında ise veriler *tematik analiz* yöntemi ile analiz edilmiştir.

Tarihsel anlamda Osmanlı Devleti'nin Afrika Kıtasındaki varlığı 1571 yılında başlamıştır. Tanzanya bölgesi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesine hiç girmemiştir. Türklerin Tanzanya ile yaşadığı en yoğun ilişkilerin İkinci Abdülhamid döneminde Panislamist politikalar vesilesiyle başladığı söylenebilir. İkinci Abdülhamid, Tanganika ve Zanzibar sultanları ile arasını iyi tutarak proaktif bir dış politika örneği sergilemiş ve bölge ülkelerini

de Batılı devletlere karşı desteklemiştir. Abdülhamid'in başlattığı yoğun ilişkiler Dünya Savaşları ile son bulmuştur. Tanzania bölgesi ile ilişkiler ise 1970'li yıllara değin hiçbir gelişme göstermemiştir. Günümüzde yaşanan ilişkiler ise özellikle 2009 yılı sonrasında gelişme göstermeye başlamıştır.

Bu çalışma için literatür taraması yapıldığında, Tanzania ve Türkiye ilişkilerini ele alan çalışmaların sayısının oldukça az olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan çalışmaların da belli bir alanda yoğunlaşmadığı görülmektedir. Örneğin devletlerarası ilişkilerin tarihsel seyri, sivil toplum kuruluşları karşılaştırması, hukuki karşılaştırmalar, müşteri memnuniyet analizleri, bölgesel çatışmalar ya da Zanzibar müziği gibi konuların çalışıldığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın da konusu olan eğitim, ders kitapları ve müfredat konulu araştırmaların da Tanzania özelinde oldukça az olduğu gözlemlenmiştir. Uluslararası literatür incelendiğinde Tanzania'nın ders kitabı ya da müfredatı ile ilgili toplamda yedi çalışma yapıldığı bulunmuştur. Bu çalışmalar yakından incelendiğinde ise konu başlıklarının müfredat ve inovasyon, müfredat kalitesi ve uygunluğu, ders kitaplarında stereotipler ve örtük mesajlar ve ders kitapları politik ekonomisi gibi konulardan oluştuğu söylenebilir.

Çalışmanın bulguları kısmına baktığımızda, Tanzania ders kitaplarında Osmanlı Devleti ya da Türkiye ilişkilerini ele alan bir ünite ya da alt bölüm olmadığı görülmüştür. Doğrudan bir konu olarak Türk ve Osmanlıyı ele almamasına rağmen Tanzania ders kitaplarında Türklere ya da Osmanlı Devleti'ne farklı bağlamlarda atıf yapılmaktadır. Buna ilaveten, coğrafya kitabında tarım ilişkilerinden bahsedilirken pamuk veya arpa gibi konularda Türkiye'ye de atıf verildiği gözlemlenmiştir.

Tanzania tarih ders kitapları Türkiye imgelemine iki farklı şekilde ele alır. Bunlardan birincisi, ilk sömürge hareketlerinin başlangıcı sayılan Portekizlilerle girilen mücadelede Türklerden yardım istenilmesidir. İkincisi ise Dünya Savaşları bağlamında yıkılan Osmanlı İmparatorluğu anlatısıdır. Portekizlilerle girilen mücadelede Umman ve Osmanlı'dan yardım isteyen Swahili şehir devletlerinden bahsedilmekte ve Osmanlı Devleti'nin bu süreçteki katkılarından olumlu bir şekilde bahsedilmektedir.

Özellikle Tanzaya tarih ders kitaplarında Batı ülkelerinin sömürgecilik faaliyetleri ele alınırken Osmanlı Devleti'nin bu süreçten nasıl etkilendiğine yer verilmiştir. Buna ilaveten, Birinci Dünya Savaşında ise Almanya birlikte savaşa giren Osmanlı Devleti'nin bu savaştaki konumundan bahsedilmiştir.

Avrupalı güçlerin dünya genelinde sömürgecilik faaliyetlerine değinilen tarih kitaplarında Osmanlı'ya da yer verilmiş ve sömürgecilik faaliyetlerinden Osmanlı'nın da etkilendiği anlatılmıştır. Örneğin Kuzey Afrika konusunda İtalyanlarla mücadele eden Osmanlı'nın Ortadoğu'da ise İngiliz ve Fransızlarla olan mücadelelerine değinilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin anlatıldığı bir diğer konu ise Türkiye'nin Ortadoğu'dan çekilmesi ve Filistin meselesidir. Petrol üzerinde arzusu olan Avrupalı sömürge güçlerin İsrail'in

kurulmasına destek vermeleri anlatılmaktadır. Bu bağlamda Türk hakimiyetinden çıkan Filistin'in İngiliz mandası haline geldiği ve bölgeye olan Yahudi göçünün desteklendiğinden bahsedilmektedir.

Tarihsel seyir içinde Türkiye'nin anlatıldığı bir diğer husus ise Soğuk Savaş ideolojisi bağlamında ele alınmaktadır. Dünya savaşları sonrası bipolar dünyada yaşayan ülkelerin nasıl bölündüğü ve hangi tarafta yer aldıkları tarih ders kitaplarında anlatılır.

Tanzanya coğrafya ders kitaplarında coğrafi özellikler, ekonomik coğrafya, bitki örtüsü gibi konularda Türkiye'den örnekler verdiği görülmektedir. Ayrıca, Tanzanya ders kitaplarında Tanzanya-Türkiye ilişkilerine dair genel bir tartışma yer almamaktadır. Ancak Tanzanya'nın diplomatik ilişkilerden doğan fırsatlar anlatılırken diğer ülkelerden alınan teknik yardımlar kısmında Türkiye'ye değinilmektedir. Burada Türkiye Burslarının Tanzanyalı gençler için bir fırsat oluşturduğu ifade edilmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye ve Tanzanya ilişkilerinin geliştiği bu süreçte Tanzanya'nın Türkiye'ye ve Osmanlı'ya yönelik ders kitaplarında birçok atıf yapması oldukça önemlidir. Ayrıca, bu atıfların yapıldığı yerlerde genel olarak olumlu bir dilin kullanıldığı görülebilir. Türkiye Burslarına yönelik atıf ile iki ülke arasındaki güncel pozitif ilişkiye gönderme yapılmıştır. İki ülke ve toplum arasındaki ilişkilerin gelişmesi için buna benzer pozitif anlatıların ders kitaplarında yer alması önemlidir. Ders kitaplarında 16. yüzyılda Osmanlı ile kurulan ilişkinin ötesinde bir ilişki bahsedilmemektedir. Özellikle 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti ve Zanzibar arasında kurulan ilişkiye yer verilmemiştir. Bu ilişkilere yer verilmesi, ilişkilerde kimi zaman kopmalar olsa da dönem dönem iki devlet arasında olumlu ilişkilerin var olduğunu gösterecektir. Son olarak, güncel kültürel, sosyal ve ekonomik ilişkilerden bahsedilmesi, iki ülke ve toplum arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkı sunacaktır.

Giriş

Afrika tarihinde Türk dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1517 yılında Mısır'ı fethi ile başlamıştır. 16. yüzyıl itibariyle hız kazanan Kızıldeniz kıyılarındaki Osmanlı faaliyetleri, hem Devlet-i Ali'nin Afrika içlerine geçişini kolaylaştırmış hem de imparatorluğun Hint okyanusu politikaları için önemli olmuştur.

Tanganika veya Zengibar Sultanlıkları hiçbir zaman Osmanlı sınırları içerisinde yer almamıştır. Fakat Osmanlı Devleti bu bölgelerle zaman içerisinde gelişen bir ilişki kurmayı ihmal etmemiştir. Özellikle yeni ticaret yollarının gün geçtikçe çoğalması ve merkantilizmin getirdiği altın yağmacılığı, başta Portekiz olmak üzere, Avrupalı güçlerin Afrika kıtasını sömürgeleştirmesine yol açmıştır. Portekizlilerin Doğu Afrika ve Hint Okyanusu kıyılarındaki hakimiyet kurma çalışmaları sonrasında Osmanlı Devleti Doğu Afrika'da varlık göstermeye başlamıştır. Daha açık ifade ile Doğu Afrika ve Osmanlı arasında ilk ilişkiler

Müslümanların Portekiz tehdidine karşı Osmanlı Devletinden istedikleri destek ile başlamıştır (Uğur, 2005, s.3-5).

16. asırda yüzeysel olarak başlayan gelişmeler 19. asra kadar önemli bir ilerleme göstermemiştir. 1800'lü yılların sonunda canlanan ilişkiler ise Panislamizm bağlamında İkinci Abdülhamid dönemine tekabül etmektedir. Bu dönemde ise proaktif bir hamle ile ilişkilerin gelişimine katkı sağlayan kişi İkinci Abdülhamid olmuştur. Sultan İkinci Abdülhamid, Zengibar Sultanı Berkaş'ın hacca gitmek için Osmanlı hakimiyetindeki kutsal topraklara gideceğini öğrendiğinde Zengibar Sultanının, Osmanlı Devleti'ne yakışır bir şekilde karşılanmasını istemiştir. Hac vazifesini gerçekleştiren Berkaş'ın ikamet etmesi için yer ayarlanmış, harcamaları karşılanmış ve giderken de Mecidiye Nişanı ile onurlandırılmıştır. Bu vakadan birkaç yıl sonra bölgeye Emin Efendi adında bir elçi gönderilmiştir. Emin Efendi bölgeye resmi temaslar için gönderilen ilk devlet görevlisidir. Görevi ise İkinci Abdülhamid'den getirdiği bir mektubu Berkaş'a sunmaktır. Mektup, muhtevası bakımından İslam birliğinin önemine yapılan bir çağrıdır. Berkaş döneminde iyi niyet üzerine kurulan ikili ilişkiler, Berkaş sonrası yerine gelen Halife bin Said döneminde de devam etmiştir. Taht değişikliğini haber alan İkinci Abdülhamid, Şükrü Bey'i Zengibar'a göndermiş ve tebrik mesajı iletmiştir (Uğur, 2005, s.62-63).

İkinci Abdülhamid zaman içerisinde Zengibar'a bir elçi daha göndermek istemiştir. Fakat göndereceği bu yeni elçinin görevi, daha öncekiler gibi tebrik ve birlik mesajı iletmek değil, bölgedeki sömürge hareketlerinden haberdar olmaktır. Bunun üzerine İkinci Abdülhamid, Beyrut Ticaret Mahkemesi Kadısı Abdulkadir Efendi'yi Zengibar elçisi olarak tayin etmiştir. Bu elçi ataması ile İkinci Abdülhamid, Zengibar ve sömürge güçleri arasında bir arabuluculuk geliştirerek Osmanlı'nın bölgedeki ve genel olarak da dünyadaki konumunu güçlendirmeyi amaçlamıştır. Arap dilini ve bazı batı dillerini akıcı bir biçimde konuşan Abdülkadir Efendi'nin elçi olarak bölgeye gelişi bölgedeki sömürge güçlerini rahatsız etmiş ve bu durum hem yerel gazetelerde hem de sömürge güçlerinin kendi ülkelerindeki gazetelerde yer almıştır. Osmanlı İmparatorluğu ise çıkan haberler dolayısıyla atanan elçinin görevinin Müslümanları izlemek olduğunu, dolayısıyla Müslümanların işine kimsenin karışamayacağı açıklamasını yapmıştır (Uğur, 2005, s.66).

İkinci Abdülhamid'in bölgeye gönderdiği bir başka elçi ise Yemen Valisi Mehmet Rüşdi Bey olmuştur. Sultanın mektubunu yeni Zengibar Sultanı olan Seyid Hamid bin Teveyn'e iletmekle görevli olan Mehmet Rüşdi Bey, bölgede dokuz gün konaklamış ve bölgenin sosyo-kültürel yapısı hakkında önemli bilgiler veren bir rapor hazırlamıştır. Avrupalı elçiler ise bir Osmanlı elçisinin bölgeyi ziyaret edişi dolayısıyla rahatsızlık duymuşlardır (Uğur, 2005, s.67). Osmanlı ve Zengibar arasındaki ilişkiler yalnızca Osmanlı'nın tek taraflı çabasının ürünü değildir. Belli zaman aralıklarında Zengibar'dan da Osmanlı Devleti'ne mektuplar ve telgraflar gelmiştir. Üstelik gelen mektuplar ve telgrafların tek amacı taht değişikliklerini bildirmek de değildir. Buna göre 2 Şubat 1890 tarihli bir ikinci

Abdülhamid'e gönderilen bir mektupta Sultan Seyid Ali bin Said kardeşinin vefat ettiğini ve tahta kendisinin geçtiğini söylemiş, ardından ise Osmanlı Devleti'nin himayesi altında bulunmaya ve her daim Osmanlı Devleti ile müttefik olmaya ihtiyaç duyduklarından bahsetmiştir. İkinci Abdülhamid ise ilişkilerin güzelliğinden bahsetmiş ve ittifakın devam edeceğini vurgulayan bir cevap iletmiştir. Sultan Seyid Ali bin Hamid'in Osmanlı'ya karşı duyduğu ilgi mektupla sınırlı kalmamış ve 1907 yılında İstanbul'u da ziyaret etmiştir. Avrupa'da birkaç devleti ziyaret ettikten sonra Doğu Ekspresi ile İstanbul'a gelen Zengibar sultanının amacı İkinci Abdülhamid'e şükranlarını sunmak olmuştur. İstanbul'da kaldığı süre içinde bazı Osmanlı görevlilerine nişan takdiminde bulunan Sultan Seyid Ali bin Hamid, memleketi Zengibar'a döndüğünde İkinci Abdülhamid'e misafirperverliği için teşekkür eden bir mektup daha göndermiştir (Uğur, 2005, s.67-69).

Osmanlı Devleti'nin Zengibar ile kurduğu diğer bir ilişki ise Hilal-i Ahmer üzerinden gerçekleşmiştir. Trablusgarp Savaşında Osmanlı Devleti'nin İtalya'ya yenilmesi, Hindistan Müslümanlarında büyük üzüntüye neden olmuş ve bunun üzerine Hindistan'da Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetine Yardım Komitesi kurulmuştur. Buna ilaveten Hindistan Müslümanları hem aynı ve nakdi yardım yapmış hem de bölgeye doktor gönderilmiştir. Zaman içerisinde Zengibar'da da bir Hilal-i Ahmer Cemiyeti açılmış ve Osmanlı Devleti'nin bu şubede çalışan Müslümanlara nişan takdim ettiği kayıtlara geçmiştir. Bunun yanı sıra Zengibarlı Müslümanlar Hicaz demiryolunun yapımında da çalışmışlardır (Uğur, 2005, s.70-71).

Osmanlı Devleti Zengibar ile olan ilişkilerinin özellikle Sultan Halife bin Said döneminde iyice pekiştirmiştir. Hatta Avrupalı bazı tarihçiler Sultan Berkaş'ın 1884-1888 yılları arasında Avrupalılara karşı girişmiş olduğu faaliyetlerin İstanbul'dan yönetildiğini iddia etmektedirler (Uğur, 2005, s.71). Ali bin Hamid'den sonra yerine geçen İkinci Seyyid Halife Osmanlı ve Zengibar arasındaki kopuşun temsili olmuştur. İngilizlere yakın bir politika takip eden Sultan, Osmanlı Devleti Almanların yanında savaşa girip cihat ilan ettiğinde İngilizlerin isteğini yerine getirip, bölge Müslümanlarına Türklerin bu çağrısına uyulması gerektiği emrini vermiştir (Uğur, 2005, s.71).

Osmanlı-Türkiye ve Tanzanya-Zanzibar konulu tarihsel çalışmaların özellikle İkinci Abdülhamid dönemine odaklandığı görülmektedir. Yine tarihsel bağlamda, devletler arası ikili ilişkilerin en sıcak olduğu dönemin de İkinci Abdülhamid döneminde olduğu söylenebilir. Birinci Dünya Savaşından sonra bölge ile Türkiye'nin ilişkileri kopmuş ve yakın zamana kadar tekrar bir ilişki kurulmamıştır.

1961 yılında Tanganyika'daki İngiliz hakimiyetinin sonu gelmiş ve 1962'e Tanganyika bağımsızlığını ilan etmiştir. Ardından 1963 yılında Zanzibar'ın Arap hakimiyetinden kurtulması ve bağımsızlığını ilan etmesinden sonra 1964 yılında Tanganyika ve Zanzibar birleşmiştir. Devletin adı Tanganyika ve Zanzibar Birleşik Cumhuriyeti adını almıştır. Kısa süre sonra devletin adı Tanzanya olarak değiştirilmiştir. Türkiye'nin Tanzanya ile ilişkisini 1979 yılında büyükelçilik açarak uzun yıllar sonra yeniden kurmuştur. Ancak bu elçilik

bütçe kısıtlamaları nedeniyle 1984 yılında kapatılmıştır. Daha sonra ise 2008 yılında Darüsselam Büyükelçiliğinin açılmasına karar verilmiş ve 2009 yılında büyükelçilik açılarak faaliyetine başlamıştır. Tanzanya'nın Ankara Büyükelçiliği ise 2017 yılında faaliyete geçmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022).

2008 yılından itibaren Türkiye-Tanzanya siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri hızla büyümeye başlamıştır. 2009 yılında Cumhurbaşkanlığı düzeyinde Türkiye'den Tanzanya'ya ziyaret düzenlemiştir. Daha sonra, 2014 yılında başbakan, 2017 yılında cumhurbaşkanı düzeyinde ziyaretler düzenlenmiştir. Tanzanya tarafından da bu süreçte Türkiye'ye üst düzey ziyaretler yapılmıştır. Siyasi ilişkilerdeki yaşanan yoğunlaşma ekonomik ve kültürel alanda da görülmüştür. Türkiye-Tanzanya arasında ekonomik ilişkiler oldukça gelişmiş, özellikle 2010 sonrasında İstanbul-Darüsselam, İstanbul-Kilimanjero doğrudan uçuşları iki ülke arasındaki ticaretin gelişmesine katkı sunmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Literatür Taraması

Türkiye'nin İkinci Abdülhamid dönemi haricinde Zanzibar ile kurduğu ilişkiler oldukça zayıftır. Tanzanya ile Türkiye ilişkileri 2008 sonrası dönemde artmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak da Türkiye-Tanzanya ilişkilerini ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Türkiye-Tanzanya İlişkilerine Dair Çalışmalar

Literatür incelendiğinde Osmanlı/Türkiye-Tanzanya/Zanzibar ilişkilerini ele alan çalışmalar oldukça azdır. Bu çalışmalardan ilki Osmanlı ve Zanzibar ilişkilerini konu alan bir yüksek lisans çalışması olan ve daha sonra kitaplaştırılan Hatice Uğur'un (2005) *Osmanlı Afrika'sında Bir Sultanlık: Zengibar* başlıklı çalışmasıdır. Uğur (2005) Osmanlı Afrika'sı kavramsallaştırması üzerinden Devlet-i Ali'nin Afrika ile münasebetlerinin yalnızca Kuzey Afrika ile sınırlanmasını reddetmektedir. Bunun üzerine Osmanlı'nın Doğu Afrika'daki ilişkilerine odaklanmış ve bu çerçevede, Zengibar Sultanlığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin sömürge dönemindeki seyrini incelemiştir. Osmanlı ve Zanzibar arasındaki ilişkileri tarihsel bir okuma ile inceleyen bir makale ise Tütüncü (2012) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada genel olarak Uğur'un yararlandığı kaynaklardan faydalanmış, benzer olguları ve tarihi kaynakları incelemiştir.

Tarihsel ilişkileri inceleyen bu çalışmaların yanı sıra iki ülke arasındaki lojistik ve ticari ilişkileri konu edinen yine az sayıda çalışma vardır. Bunlardan ilki taşımacılık endüstrisi üzerine gerçekleştirilmiştir. Çalışma, Tanzanya ve Türkiye arasındaki taşımacılık endüstrisinin boyutlarını anlamaya çalışmakta ve taşımacılık sektöründe ne tür yatırımların yapıldığını incelemektedir. Bu çalışma lojistik sistemlerinin nasıl işletildiğine, Türkiye ve Tanzanya arasındaki benzerlikler ve farklılıkların neler olabileceğine odaklanmaktadır. Bu çalışma, sürdürülebilir lojistik sistemlerin ekonomik kalkınma ve iş yatırımlarının artışına

etkisinin olduğunu öne sürmektedir (Rashid vd., 2016). İki ülke arasında elektronik ticarette müşteri tatmini incelemesi yapan başka bir çalışma ise yüksek lisans tezi olarak sunulmuştur. Çalışma, Türkiye ve Tanzanya’da elektronik ticaret anlatıldıktan sonra bir soru formu vasıtasıyla müşterilerin tatmin düzeyleri, elektronik ticareti kullanma sebepleri gibi konuları karşılaştırmış ve geleneksel ile elektronik ticaret arasında bir fark olup olmadığına bakmıştır (Akköse, 2010). Bir diğer çalışma ise kurumsal kimlik üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, global şirketlerin kurum kimliği çalışmalarını kapsamında lokal pazarlarda neler yaptıkları ve ülkelere göre benzeri konulardaki sosyal sorumluluk projelerinin nasıl uygulandığını ortaya koymaktır. Kurumsal kimlik olarak Vodafone’un seçildiği çalışmada Amerika, İngiltere ve Tanzanya örnekleri Türkiye ile karşılaştırılmaktadır (Bildirgen Çallı, 2019).

Türkiye’de Yapılan Tanzanya ve Zanzibar Konulu Çalışmalar

Türkiye’de Tanzanya ve Zanzibar üzerine son yıllarda az da olsa çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Son birkaç yılda Tanzanya ve Zanzibar üzerine yapılan çalışmalar, bölgeye yönelik ilginin arttığını göstermektedir. Tanzanya üzerine yapılan çalışmalar oldukça farklı konulara odaklanmaktadır. Bu bağlamda karşımıza çıkan ilk çalışma Zanzibar’da sivil toplum kuruluşlarının yoksulluğu azaltması ve finansal sosyal korumayı sağlamadaki rolünü incelemiştir. Çalışma, sivil toplum kuruluşlarının devlet ile bağının iyi olduğunu fakat müdahale ve sosyal koruma programlarının etkili olmadığını ortaya çıkarmıştır (Mohammed, 2021). Başka bir çalışma ise hukuk alanında yapılmıştır. Bu çalışmada, 1964 yılında birleşen Tanganika ve Zanzibar devletleri arasındaki birliğin anayasa hukuku ve uluslararası hukuk açısından yasallığı incelenmiştir. Sorunu tarihi boyutlarıyla ele alan çalışmada ayrıca Tanganika Cumhuriyeti ile Zanzibar Halk Cumhuriyeti arasındaki birleşme anlaşmasının uygulanması sırasında tam olarak içeriği belirlenmemiş alanlara odaklanılmıştır (Said, 2021). Diğer bir çalışma ise Zanzibar’ı merkeze alarak davranışsal niyet ve müşteri memnuniyeti arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Abeid Amani Karume Uluslararası Havalimanı atmosferinin yolcuların davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmada düzen erişilebilirliği ve havaalanı temizliğinin davranışsal niyet üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğunu gözlemlenmiştir. Ayrıca havaalanı güvenliği ve estetik gibi olguların ise pozitif müşteri memnuniyeti ile ilişkili olduğu ortaya çıkartılmıştır (M. M. Mohammed, 2021).

Tanzanya üzerine yapılan çalışmalardan bir diğeri ise Müslümanların Tanzanya’nın bağımsızlık mücadelesine katkılarını odaklanmıştır. Bu çalışmada bölge insanları ile mülakatlar yapılmış ve Müslümanların bağımsızlık mücadelesindeki katkıları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır (Doğan, 2019). Bu konuya yakın bir çalışma ise sömürgeciliğin hangi özel koşullarda iç savaşa neden olduğuna odaklanmıştır. Bu özel koşullar içinde ise ekonomik ilişkiler üzerinde durulmuş ve teorik karar modelleri incelenmiştir. Kongo

ve Tanzanya özelinde dört grubu inceleyen yazar, Tanzanya özelinde ekonomik farklılaşmanın çatışmayı azalttığını, Kongo'da ise ekonomik farklılaşmanın çatışmayı beraberinde getirdiğini ortaya koymuştur (Nassor, 2017). Son bir çalışma ise işitsel sanatlar alanında yapılan bir doktora çalışmasıdır. Çalışma, kültürel etkileşimin oldukça yoğun yaşandığı Doğu Afrika takımadalarından Zanzibar'da özel bir müzik türü olan Taarab müziği üzerine yoğunlaşmıştır (Usta, 2012).

Tanzanya ve Zanzibar'ın Müfredat ve Ders Kitaplarını Konu Alan Çalışmalar

Literatürü incelediğimizde hem iki bölgeyi hem de yalnızca Tanzanya veya Zanzibar'ı konu alan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Üstelik Tanzanya ve Zanzibar ders kitapları özelinde de çalışmaların yok denecek kadar az olduğu söylenebilir.

Politik gücün, müfredat değişimi ve eğitimde yenilik üzerine etkilerini inceleyen bir çalışmada, bağımsızlık sonrası Tanzanya eğitim sisteminde gerçekleştirilen temel değişiklikler üzerinde durulmuş ve bu yeni süreçteki "müfredat değişikliği ve inovasyon" kavramları incelenmiştir. Çalışma, çağımız toplumunda "müfredat değişikliği ve inovasyon" meselesinin uygulanabilir olabilmesi için müfredat yapıcılar ile öğrenciler, aileler, toplum ve politika ile uğraşmayan entelektüellerin dahil olduğu adil bir müfredat hazırlanması gerektiğini salık vermektedir (Kasuga, 2019).

Tanzanya ders kitaplarını kalite ve uygunluk açısından inceleyen bir çalışma zorunlu eğitim kapsamındaki sosyal bilimler ders kitaplarına odaklanmıştır. Çalışma, ders kitaplarının içerik, gösterim tarzı, dil ve metodolojisinde uyum olmadığını, hatta bazı içeriklerin de yanlış kullanıldığı göstermiştir. Yazarlara göre bu ders kitaplarından faydalanan öğrenci ve öğretmenlerin kurumsal ve ulusal amaçlara ulaşamayacakları vurgulanmıştır (Haulle ve Kabelege, 2021).

Başka bir çalışma ise fen bilimleri kitapları üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Tanzanya ders kitaplarında yer alan bilim insanlarının ve çalışmaların önemli çoğunun batılı olduğu belirtilmiş ve bu aktarım tarzını Afrikalı bilim insanlarının da bilim ve teknolojiye katkı yaptığını savunarak eleştirmiştir. Buna ek olarak bu çalışmada, fen bilimleri ders kitaplarının batılı beyaz erkek bilim insanlarının isimleriyle dolu olduğu zaman öğrencilere sunulan stereotipler ve örtük mesajların neler olabileceği üzerine sorular sorulmuştur. Buna göre batılı beyaz bir erkeğin bilim insanı olarak sunulması bilimsel bilginin gelişmesine engel olmamakla birlikte, öğrencilerin yaratıcılığını kısıtladığı ve kimlik aidiyetinin gelişimine engel teşkil ettiği bulunmuştur (Kinyota ve Kavenuke, 2018).

Fen bilimleri ders kitaplarını konu alan bir çalışma ise Jung-Mun ve Yong-Seob (2014) tarafından kaleme alınmıştır. Güney Kore ve Tanzanya ortaöğretim ders kitaplarında yer alan resim gösterim biçimlerini karşılaştıran araştırmada Tanzanya ders kitaplarının öğrenci

ilgisini arttırmaya yönelik olarak resimleri daha fazla kullandığı, bununla beraber Güney Kore ders kitaplarında ise daha çeşitli resimlerin olduğu görülmüştür.

Ders kitaplarını konu alan bir başka çalışma ise Languille (2015) tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma Tanzanya ders kitaplarının içeriğinden ziyade, ders kitaplarının ekonomi politiğini incelemektedir. Yazara göre market ekonomisi bağlamında üretilmeye başlanan ders kitabı içerikleri, bağışçuların ideolojisi ekseninde şekillenmiştir. Buna ilaveten, iç politikada iktidar seçkinleri, bürokratlar ve burjuva arasındaki belirsiz ilişkilerin yayıncılık endüstrisini olumsuz etkilemiştir. Son kısımda ise yazar ders kitaplarının finansmanı konusunda görülen yolsuzluklara değinmiştir.

Tanzanya ders kitaplarını liberalleştirme politikası üzerine yapılan bir çalışma ise eğitim paydaşlarının bu konudaki algılarını ölçmeye yöneliktir. Araştırmanın sonuçlarına göre ders kitaplarını liberalleştirme politikasında teori ve pratik olarak uyumsuzluklar görülmektedir. Katılımcılar eğitim ve ders kitaplarında liberalleşme konusunda kısmen olumsuz kısmen de olumlu görüş sunmuşlardır. Buna göre okul müfredatının sık sık değıştirilmesi, düşük kaliteli kitapların onaylanması, korsan yayıncılık ve kitap finansmanında yolsuzluk gibi konular olumsuz çerçeveyi oluştururken, entelektüel çeşitliliğin artması ve istihdam fırsatlarının yaratılması gibi konular olumlu çerçeveyi oluşturmuştur. Yazarların dikkatini çeken husus ise pedagojik konuların katılımcılar tarafından daha az dikkate alınması olmuştur (Kira ve Bukagile, 2013).

Kitaplar konusunda başka bir çalışma ise Tanzanya Eğitim Enstitüsü'nün ders kitapları inceleme ve değerlendirme konusundaki rolünü araştırmaktadır (Rotich vd., 2018). Yarı yapılandırılmış mülakat ve soru formu ile yayıncılar ile görüşen yazarlar, Tanzanya ders kitaplarının incelenme ve değerlendirilme sürecinin profesyonelce yapılmadığını bulmuşlardır. Tanzanya Eğitim Enstitüsü ve yayıncılar arasında yaşanan çıkar çatışmasının ders kitaplarına olumsuz etki ettiği bulgusuna ulaşan yazarlar, bağımsız ve profesyonel bir değerlendirme kurulu, iyi belirlenmiş bir zaman çizelgesi ve kitaplar konusunda söz sahibi olan çeşitli aktörler arasında etkili bir iletişimin sistemi kurulmasının ders kitapları inceleme sürecini daha nitelikli hale getireceğini ifade etmişlerdir.

Tanzanya'da az sayıda da olsa müfredat ve ders kitapları üzerine çalışmaların yapıldığı ve bu çalışmaların son yıllarda arttığı görülmektedir. Ancak ders kitaplarında çeşitli konuların nasıl öğretildiğine yönelik bir çalışma ise görülmemektedir. Daha açık ifade ile ders kitaplarında 'biz' ve 'öteki'nin nasıl kavramsallaştırıldığını, ulusal kimliğin nasıl sunulduğunu inceleyen çalışmalar görülmemektedir. Buna ilaveten, bu çalışmanın odağı olan ders kitaplarında Osmanlı, Türk ve Türkiye algısına dair bir çalışma görülmemiştir. Ders kitaplarının içeriği nasıl bir toplum ve birey yetiştirmek ile doğrudan ilişkilidir. Tanzanya'daki gençlerin ve çocukların Osmanlı, Türk ve Türkiye algısının nasıl şekillendiğini görebilmek için Tanzanya ders kitaplarının incelenmesi önem arz etmektedir.

Ders Kitapları ve Kimlik İnşası

Bir toplumun algısını en iyi gösteren, biz-öteki ile kimlik inşasını sağlayan en önemli referanslardan biri ders kitaplarıdır. Ders kitapları tarafsız ve siyaset üstü olarak hazırlanan belgeler olmaktan ziyade, kitapların konuları ve içeriği dikkatle ve özenle seçilir. Ders kitaplarına dahil edilecek ve dışarıda bırakılacak olan içerik, bir müzakere, mücadele ve uzlaşma süreci sonunda ortaya çıkmaktadır (Apple, 1993, 2003, 2006). Daha açık ifade ile ders kitapları resmi söylemi ve toplumun algısını gösteren en önemli kaynaktır. Bundan dolayı, bir toplumun algısını, yönelimini, çocukları hangi değer ve ilkeler eşliğinde yetiştirdiğini görmek için ders kitaplarını incelemek oldukça önemli bir bilgi sağlayacaktır. Tanzanya'da çocukların ve gençlerin Osmanlı ve Türkiye'ye yönelik hangi bilgiler ile yetiştiği, Tanzanya toplumunun Osmanlı ve Türkiye algısının ne olduğunu görmek için Tanzanya ders kitaplarının incelenmesi oldukça önemli veriler sunacaktır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı Tanzanya ders kitaplarında Türk, Osmanlı ve Türkiye algısının nasıl ele alındığını incelemektir.

Türkiye'nin kültürel ve tarihsel bağlarının olduğu bazı bölgelerde ders kitapları üzerinden incelemeler yapıldığı görülmektedir. Özellikle Balkan ülkelerinde Türk ve Osmanlı algısına dair çeşitli çalışmaların olduğu görülmektedir. Örneğin, Arnavutluk tarih dersi kitaplarında (Bilmez, 2017), Hırvatistan ilköğretim düzeyi ders kitaplarında (Erözden, 2014), Makedonya ortaokul kitaplarında (Selçuk, t.y.), Bulgaristan ders kitaplarında (Şeker ve İlhan, 2020), Romanya ders kitaplarında (Felezeu, 2003), Bosna-Hersek ders kitaplarında (Alibašić, 2007) Türk ve Osmanlı algısı incelenmiştir. Buna ilaveten, Azerbaycan tarih dersi kitaplarında (Nezirli, 2020), Lübnan tarih eğitiminde (Çelik, 2014), İran lise ders kitaplarında (Kaya, 2020), Ürdün ders kitaplarında (Işık, 2016) Türk ve Osmanlı algısı incelenmiştir. Ancak ne Afrika ülkeleri ne de spesifik olarak Tanzanya ders kitapları üzerinden Türk ve Osmanlı algısına dair bir çalışma görülmektedir. Dolayısıyla Tanzanya'daki Türk, Osmanlı ve Türkiye algısını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmanın Tanzanya ders kitapları üzerine yapılan çalışmalara katkı sunması beklenmektedir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, Tanzanya ders kitaplarında Osmanlı, Türk ve Türkiye algısının nasıl temsil edildiğini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede bu çalışmada lise düzeyi coğrafya, tarih, genel çalışmalar ile vatandaşlık ders kitapları ile ortaokul düzeyinde sosyal bilgiler ve vatandaşlık ders kitaplarında Osmanlı, Türk ve Türkiye'nin nasıl bir imge ile sunulduğu incelenmektedir. Bunun için bu çalışmada ders kitaplarında Osmanlı, Türk ve Türkiye'nin nasıl tanımlandığı, hangi bağlamlarda nasıl sunulduğu, Türkiye ile Osmanlı ve Türkiye ilişkisini nasıl tanımladığı gibi hususlara odaklanılacaktır. Ayrıca, ders kitapları analizi yapılırken sadece olanlar değil, olmayanlar, yani söylenmeyen ve ihmal edilenleri

de tespit etmek önemlidir. Bu anlamda Tanzanya ders kitaplarında Osmanlı, Türk ve Türkiye ile ilgili hangi hususların ihmal edildiği de analiz edilecektir.

Çalışmanın Tasarımı ve Yöntemi

Bu çalışmada *yorumsamacı* yaklaşım çerçevesinde, incelenecek ders kitaplarını belirlemede mümkün olduğunca geniş bir alanı kapsayan yatay (kesitsel) bir analiz kullanılmıştır. Bu bağlamda, anlamı ortaya çıkarmak ve anlayışı geliştirmek için belirli bir amaca yönelik örneklerin toplanmasına olanak tanıyan *olasılıklı olmayan örnekleme* kullanılmıştır. Tanzanya'da resmi olarak onaylanmış tarih, coğrafya, vatandaşlık, sosyal bilgiler ve genel çalışmalar ders kitaplarında Türk kimliğinin temsili, araştırma sorusunu yanıtlamaya uygun hale getirmek için analiz edilmiştir. Bu çerçevede toplam 23 ders kitabı incelenmiştir.

Projenin ders kitaplarının taranması aşamasında ders kitaplarının lise düzeyinde İngilizce olarak ortaokul düzeyinde ise Swahili ve İngilizce olarak hazırlandığı görülmüştür. Daha sonrasında Swahilice olarak hazırlanan vatandaşlık kitaplarının aynı zamanda İngilizce olarak da yayınlandığı tespit edilmiştir. Ders kitaplarını taramak üzere bir tarama ekibi oluşturulmuş, bu tarama ekibine ders kitapları üzerinde analize başlamadan önce bir aylık bir eğitim almışlardır. Bu eğitimlerde epistemolojik ve teorik düşüncelerimizin, temel olarak ders kitaplarının ideoloji ve sosyalleşme aktarımındaki rolü ile ekibin tarama sürecindeki konumlarını da dikkate almaları gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, bu eğitimlerde ders kitaplarının nasıl inceleneceği, hangi kavramları dikkate alarak inceleyecekleri, verileri nasıl not edecekleri gibi hususlar vurgulanmıştır.

Araştırmacılar, tarama ekibinin ders kitaplarını taramaya başlamadan önce kitaplarda hangi bilgileri nerede nasıl bulacaklarını ve not edeceklerini ele alan bir tarama ölçütü geliştirmiştir. Tanzanya kökenli tarama ekibi hazırlanan bu ölçüte göre ders kitaplarını taramaya başlamıştır. Ekipten, ders kitaplarından alıntılar ve tüm pasajlardan veri toplamaları ve buna ilaveten ders kitabı araştırmalarında bir metin olarak görülen resim, fotoğraf, harita gibi görsel materyallere de bakmaları istenmiştir. Türkler, Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ders kitaplarında başlı başına bir konu olmadığı yerlerde tarama ekibinden, araştırma sorularıyla ilgili görünür metaforları, dili ve metin sembollerini aramaları istenmiştir. Tarama ekibi tarama faaliyetine başladıktan bir süre sonra çalışmayı bırakmış, onun yerine Vakıf çalışanlarından bölge üzerine çalışan kişilerden yeni bir ekip kurulmuş ve ders kitaplarını tarama süreci bu yeni ekip ile tamamlanmıştır. Tarama ekibi ders kitaplarından elde ettikleri tüm bilgileri *Google Docs*'a aktararak analiz için kullanılacak veri setini oluşturmuştur.

Veri analiz yöntemi olarak, verilerdeki örüntüleri (temaları) tanımlamak, analiz etmek ve raporlamak amacıyla Braun ve Clarke (2006) tarafından tanımlanan - yaklaşımlarını artık düşününsel (*reflexive*) tematik analiz (Braun vd., 2019) olarak adlandırdıkları - bir analitik yöntem olan tematik analiz (TA) kullanılmıştır. Tematik analiz, "zengin ve ayrıntılı,

ancak karmaşık bir veri açıklaması" (Braun ve Clarke, 2006, s. 78) sunan verimli bir araştırma aracına sahip olmamızı kolaylaştırmıştır. Bu yaklaşım, büyük veri setimizi daha kolaylıkla ele almamızı sağlayarak, verilere dayanan bir yorumu (Braun vd, 2019, s. 848) ortaya çıkarmıştır.

Braun ve Clarke (2006) tarafından geliştirilen sistematik ve altı aşamalı bir süreç takip edilmiştir: tanıma; kodlama; ilk temaların oluşturulması; temaların geliştirilmesi ve gözden geçirilmesi; temaların tanımlanması, rafine edilmesi ve adlandırılması; yazma. Bu aşamalar katı bir şekilde doğrusal olarak takip edilmemiş, araştırmacılar bilgi üretimindeki aktif rollerini kabul ederek düşünümsel ve özinelemeli bir süreç veri analizini gerçekleştirmiştir (Braun vd., 2019, s. 852). Temalar, "veri gruplamaları" veya "alan özetleri" (Terry ve Hayfield, 2020) yerine, veri setimizdeki "bir dereceye kadar tekrar eden anlamın özünü" yakalayan "kodlardan inşa edilen" (Braun ve Clarke, 2016, s. 740) "paylaşılan anlam temelli örüntüler" (Braun vd., 2019) olarak kavramsallaştırılmıştır.

Araştırmacılar İngilizce bildiklerinden dolayı derlenen verilerin Türkçeye çevirisi yapılmamıştır. Analizler İngilizce olarak derlenen veri seti üzerinden yapılmış, veri seti aktif bir şekilde okunarak örüntüler ve anlamlar aranmıştır (Braun ve Clarke, 2006). Belirlenen temalar verinin kendisiyle yakından ilişkili olduğundan, veriler ağırlıklı olarak *tümevarımsal* (aşağıdan yukarıya) olarak analiz edilmiştir, bu nedenle veriler açık kodlanmıştır (Braun ve Clarke, 2013). Bundan dolayı bu çalışmadaki analiz, önceden tanımlanmış bir kodlama çerçevesine sıkıştırılmamış ve veri odaklı olarak gerçekleştirilmiştir (Braun ve Clarke, 2006). Kodlama sürecinde, verilerin açık ve görünür içeriğini analiz etmeye odaklanan daha semantik bir yaklaşım uygulanmıştır, ancak uygun olduğunda ve analiz geliştikçe, daha derin ve örtük içeriği inceleyen gizil bir yaklaşım da uygulanmıştır (Braun ve Clarke, 2019). Dolayısıyla veri analizi, uygun olduğu durumlarda, ilgili literatürle bağlantılı olarak betimleyici düzeyden yorumlayıcı düzeye doğru genişletilmiştir (Braun ve Clarke, 2006, s. 84).

Epistemolojik olarak, ders kitaplarında üretilen çoklu gerçeklikleri keşfetmek amacıyla, veriler yorumlanırken *inşacı* bir yönelim benimsenmiştir. İnşacı bir epistemoloji kullanılarak, kodlama aşamasında birincil kriter olarak "anlam ve anlamlılığı" vurgulayan yinelemenin önemi dikkate alınmıştır (Byrne, 2021). Öte yandan, araştırma soruları ders kitaplarında Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu temsil edilirken aktarılan sosyal olarak inşa edilmiş anlamları, görüşleri, perspektifleri incelemeyi amaçladığından (Braun ve Clarke, 2013), eleştirel bir yönelimden ziyade *deneyimsel* bir yönelim benimsenmiştir. Örneğin, bu temsillerin oluşumunu motive edebilecek sosyokültürel veya siyasi faktörlerden ziyade ders kitaplarının yorumlarına öncelik verilmiştir (Braun ve Clarke, 2013).

Bulgular ve Tartışma

Tanzanya ders kitaplarında Tanzanya/Zanzibar ile Osmanlı Devleti/Türkiye ilişkilerini ele alan bir ünite ya da alt bir bölüm bulunmamaktadır. Birçok Tanzanya ders kitabında ise belirli bir konu anlatılırken Osmanlı ya da Türkiye'ye atıflar yapılmaktadır. Örneğin Coğrafya ders kitaplarında bir coğrafi şekil ya da özellik anlatılırken Türkiye'den örnek sunulabilmekte ya da dünyadaki siyasi gelişmeler anlatılırken Türkiye örnek olarak verilmektedir. Bu çerçevede Tanzanya ders kitaplarında Türkiye'ye farklı bağlamlarda göndermeler yapıldığı ve Türkiye'den bahsedildiği görülmektedir. Ders kitaplarında Osmanlı Devleti dönemi anlatılırken sıklıkla "Türkler", "Türk devleti" ya da "Türkiye" ifadesi kullanılmaktadır. Çok nadir olarak "Osmanlı İmparatorluğu" ifadesi ders kitaplarında yer almaktadır. Tanzanya ders kitaplarında Türkiye ile ilgili dikkat çeken hususlardan biri de Türkiye ile ilgili yakın tarihli bilgiler de verilmesidir.

Tanzanya Ders Kitaplarında Osmanlı ve Türkiye

Tanzanya tarih ders kitaplarında Türkiye'ye iki temel bağlamda değinildiği görülmektedir. İlk olarak Osmanlı Devleti'nin Doğu Afrika'da Portekiz ile giriştiği mücadelede Afrika devletine destek vermesi ikinci olarak da Avrupa ülkeleri arasında 19. yüzyılın ikinci yarısındaki güç mücadeleleri ile Birinci Dünya Savaşı ve sonuçları bağlamında Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış dönemi bağlamında ele alınmaktadır.

Türklerin Doğu Afrika'daki İlk Görünüşü

Tarih Form 2 ders kitabında Osmanlı Devleti'nin Doğu Afrika'da görünmesi ve Tanzanya/Zanzibar ile ilişkisi *Doğu Afrika'da Portekiz Yönetiminin Düşüşü* başlığı altında ele alınmaktadır. Tarihsel olarak Türklere/Osmanlı Devleti'ne atıf bu bölümde yapılmaktadır. Doğu Afrika toplumlarının Portekizlilere karşı giriştiği mücadelede Osmanlı Devleti'nin verdiği destek burada anlatılmaktadır. Bu mücadele ve Osmanlı'nın verdiği destek Tanzanya ders kitaplarında şu şekilde anlatılmaktadır: 17. yüzyılda Doğu Afrika'da Portekizlilerin gücü azalmaya başlamış ve sonrasında tamamen kaybolmuştur. Portekizlilerin gücünün azalmasının nedeni Afrikalıların ve Arapların direnişidir. Buna ilaveten, Afrika'da yerinden edilen toplumlar da bu süreçte etkili olmuştur. Portekizlilerin Kilwa, Mombasa ve Pate'yi işgalinden sonra Doğu Afrikalıların direnişi başlamıştır. Doğu Afrikalıları işgalci Portekizlileri kovmada başarısız olunca Umman ve Türkiye'den yardım istemişlerdir. Swahili şehir devletleri, Umman ve Türk hanedanlıklarının iş birliği ile Portekizliler Doğu Afrika'dan kovulmuşlardır. Tanzanya tarih kitaplarında Doğu Afrikalıların Portekizlilere karşı mücadelesinde Osmanlı'nın verdiği destek şu şekilde anlatılmaktadır: Portekizlilere karşı yapılan savaşa Türkler de katılmıştır. 1585'te Ali Bey olarak bilinen Türk askeri Doğu Afrika kıyılarına gelmiştir. Hükümdarı Ali Bey'i Portekizlileri kovmak için verdiği sözü tutmak üzere Mogadişu'ya, Brava, Pate, Lamu ve Mombasa'ya göndermiştir. Ali Bey'in

bu bölgeye gelmesi bu bölgede hâkim olan şehir devletleri halkını Portekizlilere karşı yürütülen savaşta cesaretlendirmiştir. Bu süreçte Pemba halkı Portekiz yönetimini destekleyen kendi Sultanını kovmuş ve Adadaki tüm Portekizlileri öldürmüştür. Daha sonra ders kitabında Ali Bey'in katıldığı diğer mücadeleler ve Mombasa'dan Portekizlileri uzak tutmak için inşa ettiği kaleden bahsedilmektedir. Tanzania tarih ders kitapları Doğu Afrikalıların Portekizliler ile mücadelesinde Osmanlı Devleti'nin desteğine değindikten sonra bu süreçte Umman Sultanlığının verdiği desteklerden bahsetmektedir (Tanzania Institute of Education, 2019e, s.47-49).

Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı

Tarih Form 4 ders kitabı Birinci Dünya Savaşı'na ayrıntılı olarak yer vermektedir. Ancak bu savaş öncesi savaş dönemi ve sonrası anlatılırken Osmanlı ve Türkiye'ye ise çok az değinilmektedir. Bu anlatı içinde Osmanlı Devleti'ne savaşın en önemli aktörlerinden biri olarak yer verilmemektedir. Birinci Dünya Savaşı anlatısında ilk olarak İtilaf ve İttifak devletlerinin oluşum süreçlerine yer verilmekte ve Bulgaristan ve Türkiye'nin İttifak devletlerine katıldığı ifade edilmektedir (Kaloly ve Kiruthu, 2011, s.9). İlginç olan Doğu Cephesi anlatılırken müttefiklerin, Irak'taki Kut-el-Amara'da Türklere karşı savaşta İtilaf Devletleri'ni zayıflattığı, ancak sonunda Türklerin şiddetli saldırıların ardından teslim olduğu anlatılmaktadır (Kaloly ve Kiruthu, 2011, s.10). Aynı kitapta deniz savaşları anlatısında Alman Mareşal Layman von Saunders liderliğinde deniz savaşlarında İngilizler ve müttefiklerinin bastırıldığı/yenildiği ifade edilmektedir (Kaloly ve Kiruthu, 2011, s.11). Müttefiklerin savaşı kazanmalarının nedenleri anlatılırken, bu nedenlerden birinin de Türklerin çok güçsüz olduğu ve yenilgiyi kolayca kabul etmeleri, bundan dolayı da Almanya'nın müttefiklerle tek başına savaşmak zorunda kalmasıdır (Kaloly ve Kiruthu, 2011, s.14). Açıkçası Tanzania ders kitaplarındaki anlatının Türkiye'deki resmi tarih anlatısından oldukça farklı olduğu görülmektedir. Türk tarih yazımı içinde Osmanlı Devleti, her ne kadar Birinci Dünya Savaşı öncesinde oluşan ittifaklara daha geç katılmış olsa da, birçok cephede savaşmış merkezi bir unsur olarak tanımlanmaktadır. Dahası, Almanların savaşı kaybetmesi üzerine 'bizim' de kaybettiğimiz anlatılmaktadır. Bu durum Tanzania'nın bir dönem Alman sömürgesi olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Tanzania tarih kitapları Birinci Dünya Savaşı ve sonrası anlatılırken kaybeden ülke olarak Almanya'nın imzaladığı Versay Antlaşması ile Faşizmin Almanya'da yükselmesine neden olan toplumsal ve ekonomik ortama yer vermektedir. Versay Antlaşması'nın Almanya'yı nasıl bağladığı ve engellediği ve bu anlaşmanın toplumsal etkilerinden daha ayrıntılı olarak bahsedilmektedir. Diğer taraftan Türkiye ile ilgili olarak ise sadece Sevr ve Lozan antlaşmalarının adı geçmektedir (Kaloly ve Kiruthu, 2011, s.284). Hatta Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan asıl gücün Almanya olduğu ifade edilerek Almanya ile çok daha aşağılayıcı bir anlaşmanın imzalandığı, topraklarının işgal edildiğine yer verilmektedir. Burada yine

Türkiye'ye yönelik işgaller ve bağımsızlık savaşları ile ilgili bilgi verilmemektedir (Kaloly ve Kiruthu, 2011, s.182-183).

Avrupalı Güçlerin Sömürgecilik Faaliyetleri ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri

Tanzanya ders kitaplarında Avrupa ülkeleri arasındaki sömürgecilik rekabetinin 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında artmasının Osmanlı Devleti'ni doğrudan etkilediği ifade edilmektedir. Ders kitapları Avrupalı sömürgeci güçlerin Kuzey Afrika'daki ve Ortadoğu'daki Osmanlı Devleti toprakları üzerinde yoğunlaşan bir rekabetin olduğundan bahsetmektedir. Bu çerçevede *Tarih Form 4* ders kitabında *Koloniler İçin Rekabet ve Kolonilerin Kazanılması Konusundaki Memnuniyetsizlik* başlığı altında Kuzey Afrika'daki Fas ve Cezayir'in sömürgeleştirilmesi süreci aktarıldıktan sonra Libya'daki Türk-İtalyan çatışmasına yer verilmektedir. *Tarih Form 4* ders kitabı bu çatışmanın Avrupa'da bir krize neden olduğunu ifade etmektedir. İtalyanların Libya'da Türk güçlerine saldırdığı ve Türk güçlerini yenmeleri sonrasında 1911'de Libya'yı egemenliği altına aldığı anlatılmaktadır. Tarih ders kitaplarına göre Almanlar, Libya'nın İtalyan kontrolünde olmasından memnun olmamış, hatta Almanlar İtalyanlara karşı Libya'yı desteklemiş, bu ise Almanlar ve İtalyanlar arasında bir gerilime neden olmuştur. Bu durum Avrupalı güçler arasında bir silahlandırma yarışını pekiştirmiştir (Kaloly ve Kiruthu, 2011, s.3).

Tarih Form 4 ders kitabında Asya'daki kolonyal genişleme anlatılırken Ortadoğu bağlamında Osmanlı İmparatorluğu'na değinilmektedir. Ortadoğu'daki emperyalist genişlemenin Birinci Dünya Savaşından sonra gerçekleştiği, bu savaş ile Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıfladığı, Osmanlı'nın Ortadoğu'nun emperyal yöneticisi olduğu ve Batı Avrupalı devletlerin uzun zamandır kendi aralarında bu bölge üzerinde bir rekabet içinde olduğu ve Osmanlı Devleti'nin varlığı nedeniyle sömürgecilik faaliyetlerinde başarılı olmadıkları ifade edilmektedir. *Tarih Form 4* ders kitabı Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ile Avrupalı güçlerin bu bölgeleri mandalaştırdığını, hamiliği altına aldığını ve kolonileştirdiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede Fransa bugünkü Suriye ve Lübnan'ı içeren bölgeyi kontrol ettiği, Britanyalıların ise Ürdün, Irak, Filistin, Mısır ve Yemen bölgelerini kontrol ettiği; Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi yeni körfez ülkeleri üzerinde ise etkin bir güce sahip olduğu ifade edilmektedir (Kaloly ve Kiruthu, 2011, s.151).

Berlin Kongresi ve Osmanlı'nın Parçalanmasının Durdurulması

Tanzanya tarih kitapları Avrupa tarihine, özellikle 19. yüzyıl Avrupa tarihine özel bir yer vermektedir. Bu çerçevede özellikle Avrupalı ülkelerin kendileri arasındaki rekabeti, çatışmaları ve farklı ittifaklar kurmaları, çeşitli bölgeler üzerinde egemenlik sağlama ve sömürgeleştirme çalışmalarına yer verilmektedir. Bu tartışmalar bağlamında özellikle Avrupalı güçler ile Rusya arasındaki rekabet ele alınırken Osmanlı Devleti'ne

değ inilmektedir. 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, bu savaş sonrasında Balkanlardaki siyasi gelişmeler ve Avrupalı güçlerin bu savaş sonrasında yapılan San Stefano (Ayastefanos) Antlaşması'na verdikleri bir tepki olarak Berlin Kongresini toplamaları odak noktadır. Buna ilaveten, tarih ders kitaplarında son dönemde Osmanlı Devleti'nin iyice zayıfladığı, güçlü devletlerin zayıf devletleri iş gal ettiği, bu bağ lamda Rusya'nın Balkanlara doğru yayılması ve "askeri olarak Türkiye'den daha güçlü olduğu için" Türkiye'yi iş gal ettiği örnek olarak verilmiştir. (Yassin, 2015, s.137).

Bu durum *Tarih İleri Düzey 2* ders kitabında şu şekilde anlatılmaktadır: Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni ağır bir yenilgiye uğ ratması sonrasında Rusya ve Romanya, 1878'de Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'i oldukça ağır maddeler içeren San Stefano Antlaşmasını yapmaya zorlamıştır. Bu anlaş ma ile Rusya Balkanları yeniden dizayn etmekte ve Balkanlardaki Rus etkinliği oldukça artmaktadır. Bu anlaş ma ile yeni Büyük Bulgaristan Türkiye'den bağımsızlığını kazanarak kurulmuş, Türkiye'nin Balkanlardaki topraklarından Makedonya bölgesi Büyük Bulgaristan'a verilmiştir. Bulgarlara ilaveten Sırp lar ve Yunanlılar da bağımsızlık sürecine ve yeni topraklar alma sürecine dahil olmuştur. Bu anlaş mada yeni bağımsız devletlerin kendilerini yönetmesi esas olmuş ama ilk on yıl Rusya'nın tavsiyesi ile yönetimlerini gerçekleştirileceği ifade edilmiştir (Yassin, 2015, s.132). Bu anlaş madan elde ettiği kazanımlar nedeniyle Rusya, Avrupalı devletlerin tepkisini çekmiş, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile olumlu ilişkileri olan Rusya'dan desteklerini çekmişlerdir (Yassin, 2015, s.130). Rusya'nın Balkanlardaki kazanımları ve artan etkisi ile San Stefano Antlaşması'nın sunduğu imkanlar Britanya, Fransa, Avusturya Macaristan gibi diğer Avrupalı büyük güçlerin düş manlığına neden olmuştur zira bu gelişmeler Avrupalı devletlerin çıkarlarının aleyhinedir. Bunun üzerine 1878'de Berlin Kongresi toplanmıştır. Berlin Kongresinin nedenleri ve anlaşmaları aslında Rusya'nın Balkanlarda ve Slav toplumlarındaki etkinliğini kırmak, Osmanlı (Türk) imparatorluğu üzerindeki etkisini azaltmaktır. Bunun için Avrupa'daki büyük güçlerin Rusya'ya karşı bir öfkesi vardı. Rusya'nın etkisini azaltmak için Osmanlı ve Avusturya imparatorluklarının Balkanlardaki pozisyonu güçlendirmek için desteklemek ve Rusya'nın büyüyen gücüne karşı denge oluşturmak olarak tanımlanmaktadır. Bu kongrede;

- Rusya'nın 1878 Mart'ında Türkiye'ye empoze ettiği San Stefano Antlaşmasını gözden geçirmek;
- Büyük Bulgaristan'ın San Stefano Antlaşması ile elde ettiği toprakları bıraktırmak küçültmek;
- Rusya'nın Türkiye, Bulgaristan ve genel olarak Balkanlardaki kontrolünden çıkarmak;
- Bulgaristan Romanya ve Karadağ gibi milletlere Türk İmparatorluğunun kontrolü altında bağımsızlığını vermek;

- Türk İmparatorluğu üzerindeki ticari çıkarlar üzerinde yürüyen Britanya ve Rusya arasındaki çatışmayı diplomatik olarak sona erdirmek (Yassin, 2015, s.137-138).

Tanzanya tarih kitapları Berlin Kongresinin nedenini Balkanların yeniden düzenlemesi ile ilişkilendirmektedir. Avrupa, Rusya, Türkiye ve Avusturya'nın Balkanlarda daha büyük bir bölgede hükmetme arzusu çatışmayı getirmiştir. Buna ilaveten Sırp, Boşnak, Karadağ ve Bulgar devletleri üzerinde daha büyük kontrol sahibi olma arzusu bu çatışmayı tetiklemektedir. Osmanlı İmparatorluğunun yıkımı Britanya ve Fransa gibi diğer Avrupalı güçler için tehdit anlamına gelmekteydi. Osmanlı Devleti, Britanya'nın ticari çıkarları için Balkanlarda kolaylıklar göstermiş ve Slav milliyetçiliğinin gelişmesini engellemeye yardımcı olmuştur. Slav milliyetçiliği büyük güçlerin çıkarlarının aleyhindedir. Diğer taraftan Balkanlarda milliyetçiliğin büyümesi ve Sırlar, Bulgarlar Romenler ve Boşnaklar Türk ve Avusturya yönetiminden bağımsızlıklarını kazanmak istiyorlardı. Bu sorunların dostça çözümü için kongre toplanmıştır. Kongre Balkanlardaki dini çatışmalara da odaklanmıştır. Türk Müslümanlar ve Ortodoks Hristiyanlar arasındaki çatışmalar. Osmanlı yönetimi tarafından Ortodoks Hristiyanlara zulüm çatılmalarının nedeni ve Rusya'nın Balkan meselesine müdahalesinin nedenini oluşturmuştur (Yassin, 2015, s.137-138).

Tanzanya ders kitapları Berlin Konferansı ile ortaya çıkan durumu şu şekilde anlatmaktadır. Berlin Konferansı sonrasında San Stefano anlaşması sona erdirilmiş ve Rusya'nın kurmak istediği Büyük Bulgaristan çözülmüştür. Bulgaristan'a verilen Makedonya ve Doğu Rumeli tekrar Osmanlı kontrolüne verilmiştir. Bu kongre Osmanlı İmparatorluğu'nu çökmekten kurtarmıştır. San Stefano Antlaşması ile Rusya İmparatorluğu fethetmiş, ondan birçok parçayı alarak Büyük Bulgaristan'ı kurmuş ve Romanya'ya bağımsızlık vermişti. Kongre, bu anlaşmayı geçersiz kılmış ve Osmanlı Makedonya gibi bölgeleri tekrar kendi topraklarına katmıştır. Kongre Balkan devletlerinin bağımsızlığını garanti altına almış, kongrenin yapıcıları Türk ve Rus yönetiminden azade yeni balkan devletlerinin kurulmasına imkân vermiş. Örneğin Romanya Türk İmparatorluğundan 1881'de ve Sırbistan ise 1882'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu ise Sırlara Balkan devletleri arasında bağımsızlık mücadelesi verenlerin şampiyonu olma şansını vermiştir (Yassin, 2015a, s.137-140).

Türk Devletinin Ortadoğu'dan Çekilmesi ve Filistin Meselesi

Tanzanya ders kitaplarında Türkiye'ye yönelik bir diğer atıf ise "İsrail Devletinin Kuruluşu (1948) ve Filistin Problemi" başlığı altında tartışılan yerdedir. *Tarih İleri Düzey 2* ders kitabı İsrail'in Ortadoğu'da kurulduğunu ve Ortadoğu'nun Mısır, Sudan, Lübnan, Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye, Irak, Türkiye, Yemen, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman'dan oluştuğunu ifade eder. Ortadoğu ülkelerinin Türkiye ve İran hariç Arap olduğu ve bu bölgenin 1948'den sonra dünyanın en sorunlu bölgesi olduğu, iç ve dış savaşların süregeldiği, düzen, barış ve istikrarının sağlanmadığı *Tarih İleri Düzey 2* ders kitabında

anlatılmaktadır. Bu ders kitabına göre bu bölgedeki sorunların nedeni 1948'de İsrail devletinin kurulması ve bölgenin zengin petrol yatağı olmasından dolayı emperyalist güçlerin hedefi hâline gelmesidir (Yassin, 2015, s.289).

İsrail devletinin kurulmasındaki faktörler anlatılırken ilk olarak Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtilaf Devletleri'nin savaşı kaybetmesi ve yabancı topraklarını müttefiklerine bırakması olduğu ifade edilmiştir. *Tarih İleri Düzey 2* ders kitabına göre, Filistin Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası iken ve İslamcı Türkler tarafından yönetilirken Yahudiler 19. yüzyılın sonunda buraya göç etmeye başlamışlar ve nüfusun ancak %10'una erişmişlerdir. Fakat Filistin Britanya mandası altında iken Britanyalılar gizlice Yahudilerin bu bölgeye göç etmesini cesaretlendirmiş ve bu göçler Filistinlilerde bir korku oluşturmuştur. Türk hakimiyetinin sona ermesi ile Yahudilerin Filistin'e göçü de artacaktı. Çünkü Türk yöneticiler Müslüman Arapların yanında yer alıyor ve bölgeye gerçekleşen Yahudi göçüne izin vermiyordu. Savaş sonrası Avrupa'da belirsiz bir ortam oluşması da Yahudi göçünü hızlandırmıştı (Yassin, 2015, s.290).

Kısacası Tanzanya ders kitapları, Britanyalıların bölgeye Yahudi göçünü teşvik etmesiyle bölgenin demografik yapısının bozulduğunu ve İsrail Devleti'nin kurulmasının nedeninin bölgedeki istikrarsızlık, huzursuzluk ve savaşlar olduğunu ifade etmektedir.

Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye

Tarih İleri Düzey 2 ders kitabında İkinci Dünya Savaşı sonrasında Soğuk Savaşın başlaması ve dünyadaki etkileri ele alınırken örnek olarak Yunanistan ve Türkiye'ye yer verilmektedir. 1947'de Yunanistan ve Türkiye'de komünistlerin hükümeti yıkmak istediği ve her iki ülkenin de Britanya etkisi altında olduğu ifade edilmektedir. Britanya'nın İkinci Dünya Savaşından sonra zayıflaması ile ABD'nin bir aktör olarak ortaya çıkması, komünist karşıtı ve kapitalizmi destekleyici bir politika izlediği anlatılmaktadır (Yassin, 2015, s.276). Buna ilaveten yine Soğuk Savaş döneminde ABD-Rusya ilişkileri tartışılırken 1962 Küba Füze Krizine değinilen yerde Türkiye'ye atıf yapılmaktadır. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Rusya sınırlarına askeri üs ve füze sistemleri kurduğu, aynı minvalde Türkiye'ye de kurduğu ifade edilmektedir (Yassin, 2015, s.285-289). Tanzanya ders kitapları Soğuk Savaş döneminde Türkiye'ye değinirken ABD ve Rusya arasındaki ilişkiler ve Avrupa'nın farklı bölgelerine kurulan üsler ve füze sistemleri bağlamında ele alınmaktadır. Buna ilaveten, 1947 yılında Türkiye'de komünist bir darbe girişimi de gerçekleşmemiştir.

Güncel Tanzanya-Türkiye İlişkileri

Tanzanya ders kitaplarında Tanzanya-Türkiye güncel ilişkilerine dair bir başlık/bölüm Türkiye Bursları bağlamında ikili ilişkilere dair bir ifade görülmektedir. *Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi Öğrenci Kitabı Standard 7*'de diplomatik ilişkilerden doğan fırsatlar başlığı altında Tanzanya'nın diğer ülkelerle kurduğu diplomatik ilişkilerinin birçok fırsat sağlayacağı

ifade edilmiştir. Bu çerçevede iş fırsatları, teknik yardımlar ve burslar gibi boyutlar ele alınmıştır. Burslar kısmında “güçlü diplomatik ilişkilerin Tanzanyalıların Çin, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Küba ve Türkiye gibi ülkelerde burs bulmaya ve öğrenim görmelerine imkân vereceği” ifade edilmiştir. Tanzanyalıların elde ettikleri bu burslar ile sahip olacakları bilgi, beceri ve yeteneklerin ülkenin gelişmesine önemli bir katkısının olacağı ifade edilmiştir (Tanzania Institute of Education, 2020a, s.127).

Avrupa Tarihindeki Bazı Kritik Gelişmeler Bağlamında Türkiye

Tarih ders kitaplarında Avrupa tarihindeki bazı önemli siyasi ve sosyal gelişmeler anlatılırken Osmanlı/Türkiye’ye atıfların yapıldığı görülmektedir. Bu atıflardan ilki *İleri Düzey Tarih 2* ders kitabında Hıyarcıklı Veba (Kara Ölüm) anlatılırken bu hastalığın Avrupa’ya Çin’den başlayıp Türkiye üzerinden geldiği şeklinde bir atıf yapılır. 1349’da Sicilya’dan Yunanistan, İtalya, İspanya ve sonrasında İngiltere’ye yayılan hastalık Orta Çağ tıbbi ile çözülememiş ve Avrupa nüfusunun üçte biri, İngiliz nüfusunun üçte ikisi ölmüştür (Yassin, 2015, s.69). Yine bu ders kitabında Avrupa’da 1848 Devrimleri tartışılırken 1848 Devrimlerinin Transilvanya, Moldavya ve Walachia gibi Türk bölgelerini de etkilediği ifade edilmiştir (Yassin, 2015, s.96). 1848 Devrimlerinin nedenleri ele alınırken 1814-1815 Vienna Settlement’a Avrupa’nın büyük devletlerinin temsilcilerinin geldiği ama Türkiye’nin temsil edilmediği ifade edilmiştir (Yassin, 2015, s.97). *Tarih Form 4* ders kitabında, Avrupa’da milliyetçiliğin gelişiminin anlatıldığı bölümde, bilinen en büyük imparatorluk olan Osmanlı İmparatorluğu’na bağlı olan Sırbistan, Bulgaristan Yunanistan ve Romanya’nın milliyetçi ideolojiyi benimsemiş olduğu, bağımsız olmak ve Türkiye’nin hükümranlığından kurtulmak istedikleri anlatılmaktadır (Kaloly ve Kiruthu, 2011). Son olarak *Tarih İleri Düzey 1* ders kitabında Batı Afrika’da Müslüman Hareketlerin nedenleri başlığı altında Müslüman kardeşler ve farklı cihatçı yapılar hakkında bilgi verilirken cihatçı hareketlerden önce İslam devletlerinin çöktüğü yerler arasında Songhai, Bornu ve Türkiye sayılmaktadır (Yassin, 2018, s.38).

Türkiye’nin Coğrafi Özelliklerine Yönelik Atıflar

Coğrafya ders kitaplarında coğrafi şekiller, iklim, dağlar, nehirler gibi birçok konu anlatılırken farklı ülkelerden örnekler verilir Tanzanya’nın coğrafya ders kitaplarında da coğrafi şekiller, iklim vb. gibi konular anlatılırken zaman zaman Türkiye’den de örneklerin verildiği görülmektedir. Örneğin, *Ortaöğretim Okulları için Coğrafya Form 1*’de volkanik dağların nasıl oluştuğu anlatılmakta ve volkanik dağlara örnek olarak Fuji, Hawaii’deki Mauna Kea Dağı ve “Türkiye’deki Ağrı Dağı” örnek olarak gösterilmektedir (Tanzania Institute of Education, 2019a, s.43). Benzer şekilde *Ortaöğretim Okulları için Coğrafya Form 2* ders kitabında pamuğun yapısı yetiştiği yerler anlatılırken, Türkiye’nin Çin, ABD, Hindistan, Pakistan, Brezilya, Mısır, Benin, Mali, Kamerun, Özbekistan, Vietnam, Avustralya, Sudan ve Rusya ile birlikte en önemli pamuk üreticisi ülke olduğu ifade edilmektedir (Tanzania

Institute of Education, 2019b, s.15). *Beşerî ve Ekonomik Coğrafya İleri Düzey 2* ders kitabında bitki türlerinin anlatıldığı yerde arpa türleri incelenmektedir. Bu çerçevede başağı iki sıra olarak görünen arpanın Türkiye’de ve Avrupa’da yetiştiği belirtilmiş, sonrasında Türkiye’de yetişen arpa türü ve bu arpanın özelliklerinin ne olduğu, hangi iklim ve coğrafi şartlarda yetiştiği bilgileri vermişmiştir (Msabila, 2019, s. s.81-82) *Beşeri ve Ekonomik Coğrafya İleri Düzeyi 2* ders kitabında küresel düzeyde turizm eğilimlerinin anlatıldığı yerde Afrika’nın farklı bölgelerinde turist sayısının azalması ve gerekçesi ifade edildikten sonra dünyada en çok turistin ABD’li ve Alman olduğu ifade edilmiştir. Ardından 2000 yılına ait verilerin kullanılarak en çok turist çeken ülkeler sıralanmıştır. Buna göre en çok turisti sırasıyla İspanya İtalya, Avusturya, Fransa ve Türkiye çekmektedir (Msabila, 2019, s.264). Sonraki sayfada ise turizmin gelişmesini engelleyen hususlar ele alınmıştır. Bu çerçevede, terörizm ve suç oranlarının artmasının turizmin gelişmesini engellediği ifade edilmiştir. Üçüncü bir gerekçe olarak da çevresel problemler ifade edilmiştir. Bu çerçevede sellerin Mozambik’teki turizmi olumsuz etkilediğini ifade ederken, Türkiye, Japonya, Hindistan ve Kaliforniya’da ise depremlerin olumsuz etkilediği belirtilmiştir (Msabila, 2019, s. 265). Benzer şekilde *Fiziksel Coğrafya İleri Düzey* ders kitabında Alp Kuşağı olarak bilinen Akdeniz Asya deprem kuşağı hakkında bilgi verilmektedir. Bu kuşakta bazı çok yıkıcı depremlerin yaşandığı belirtilmiş ve buna 1968’de İran’da 11 bin kişinin öldüğü deprem ile Türkiye’de Mart 1970 ve Mayıs 1971’de olan depremler örnek verilmiştir (Kamılı, 2021, s.67).

Ortaöğretim Okulları için Coğrafya Form 2 ders kitabında kanallar ve boğazların ele alındığı yerde Süveyş ve İngiliz Kanalı gibi önemli kanallardan bahsedilirken, Boğaz olarak da Malakka boğazı örnek olarak verilmiştir. Malakka Boğazı’nın ticaretteki önemine, ne kadar önemli bir ticaret hacmine ve gemi geçişine sahip olduğundan bahsedilmiştir. Bu bağlamda İstanbul Boğazı’ndan örnek olarak bahsedilmemiştir (Tanzania Institute of Education, 2019b, s.154-156). Açıkçası, Malakka Boğazının ticari hacmi ile kıyaslandığında İstanbul Boğazının ön planda olmaması ve kanallar ile boğazların anlatıldığı yerde bahsedilmemesini bir eksiklik olarak tanımlamak gerekir.

Sonuç

Tanzanya ders kitaplarında Osmanlı/Türkiye’ye yönelik önemli atıfların olduğu görülmektedir. Tarihsel ve coğrafi olarak bu atıfların farklılaştığı görülebilir. Coğrafi olarak, belirli bir coğrafi özellik çerçevesinde Türkiye’den örnekler verilmektedir. Birçok yerde bu anlamda Türkiye’deki dağ ya da bitki türlerine yönelik örneklerin verildiği görülmektedir.

Tarihsel olarak yapılan atıflara bakıldığında ise doğrudan Osmanlı Devleti’ne ya da Türkiye’ye yönelik bir tartışmanın olmadığı görülmektedir. Tanzanya ders kitaplarında Türkiye’ye yönelik atıflar anlatılan tarihî gelişme ve olaylar çerçevesindedir. Daha açık ifade ile, Tanzanya tarih kitaplarında özellikle Portekizlilerin 16 ve 17. yüzyıldaki Doğu

Afrika'daki sömürgecilik faaliyetlerine yönelik Osmanlı Devleti'nden gelen destek takdirle sunulmaktadır. Buna ek olarak Avrupa'daki güç dengelerinin anlatıldığı yerde Berlin Kongresi üzerinden Osmanlı-Rus savaşlarına, bu savaşların Osmanlı üzerindeki etkilerine değinilmektedir. Benzer şekilde Birinci Dünya Savaşına katılması ele alınmaktadır. Bu çerçevede Osmanlı'ya daha az önem verilmektedir. Örneğin Birinci Dünya Savaşındaki rolü çok daha önemsiz olarak sunulmuştur. Almanya'nın imzaladığı anlaşmalar ve anlaşmaların etkilerine daha uzun yer verilirken, Sevr ve Lozan Antlaşmaları Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna yer verilmemektedir. Bu anlamda Tanzanya ders kitaplarındaki dünya tarihi anlatısı 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Avrupa merkezli bir anlatı olarak sunulmakta, ikinci Dünya Savaşından sonra ise ABD-Rusya ekseninde Soğuk Savaş dönemi üzerinden okunmaktadır. Osmanlı ve Türkiye'ye de bu gelişmeler içinde yeri geldiğinde atıf yapılmaktadır. Tanzanya tarih yazımında Osmanlı/Türkiye kurucu bir unsur olarak değil, pasif bir şekilde bir sunulmakta, büyük güçlerin güç savaşları arasında kalan bir devlet olarak gösterilmektedir.

Türkiye ve Tanzanya ilişkilerinin geliştiği bu süreçte Tanzanya'nın Türkiye'ye ve Osmanlı'ya yönelik ders kitaplarında birçok atıf yapması oldukça önemlidir. Buna ilaveten, bu atıfların yapıldığı yerlerde genel olarak olumlu bir dilin kullanıldığı görülebilir. Tarihsel olarak Osmanlı Devleti'nin Doğu Afrika kıyılarında Afrikalılara yönelik desteğinden olumlu bir şekilde bahsedildiği görülmektedir. Buna ilaveten, Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'ya hâkim olduğu dönemde Ortadoğu'da krizlerin olmadığı ve Osmanlı'nın çekilmesi ve Britanya egemenliği ile birlikte Ortadoğu'da krizlerin bitmek bilmediği ifade edilirken Osmanlı'ya yönelik bir olumlu anlatının da olduğu görülmektedir. Türkiye Burslarına yönelik atıf ile iki ülke arasındaki güncel pozitif ilişkiye gönderme yapılmıştır. İki ülke ve toplum arasındaki ilişkilerin gelişmesi için buna benzer pozitif anlatıların ders kitaplarında yer alması önemlidir. Ders kitaplarında 16. yüzyılda Osmanlı ile kurulan ilişkinin ötesinde bir ilişki den bahsedilmemektedir. Özellikle 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti ve Zanzibar arasında kurulan ilişkiye yer verilmemiştir. Bu ilişkilere yer verilmesi, ilişkilerde kimi zaman kopmalar olsa da dönem dönem iki devlet arasında olumlu ilişkilerin var olduğunu gösterecektir. Son olarak, güncel kültürel, sosyal ve ekonomik ilişkilerden bahsedilmesi, iki ülke ve toplum arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkı sunacaktır. Bu anlamda Türkiye'deki ders kitaplarında da Tanzanya'ya yönelik ilişkilerden bahsedilmesi iki toplumun birbirini tanımaya ve ilişkilerin gelişmesine katkı sunacaktır.

| KAYNAKÇA

Tanzanya Ders Kitaplarında Türk, Türkiye ve Osmanlı İmgesi

Kaynakça

- Akköse, A. A. (2010). *Elektronik Ticarete Müşteri Tatmini Kavramının Türkiye ve Tanzanya Örneklerinde Karşılaştırılması*. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bildirgen Çallı, A. G. (2019). *Global Şirketlerde Kurum Kimliği Çalışması: Vodafone Türkiye Örneği ve Amerika, İngiltere, Tanzanya bölgeleri proje karşılaştırmaları*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, b. (2019). *Tanzanya'nın Bağımsızlığına Giden Süreçte Müslümanların Rolü* [ma]. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haulle, E., ve Kabelege, E. (2021). Relevance and Quality of Textbooks Used in Primary Education in Tanzania: A Case of Social Studies Textbooks. *Contemporary Education Dialogue*, 18(1), 12-28. <https://doi.org/10.1177/0973184920962702>
- Kaloly, P., ve Kiruthu, F. (2011). *History for Secondary Schools Student's Book Form Four*. Oxford University Press.
- Kamılı, Z. (2021). *The Earth's Physical Environment Physical Geography Alive*. Kamılı Books & General Supplies.
- Kang, J.-M., & Lee, Y.-S. (2014). Comparison of Illustrations of Elementary Science Textbooks in Korea and Tanzania. *Journal of the Korean Society of Earth Science Education*, 7(3), 347-357. <https://doi.org/10.15523/JKSESE.2014.7.3.347>
- Kasuga, W. (2019). The Influence Of Politics In Curriculum Change And Innovation In Tanzania. *European Journal of Education Studies*, 5(12).
- Kinyota, M., & Kavenuke, P. S. (2018). Whose Names are in Science Textbooks? Justifying the Need for Critical Pedagogy in Tanzania Science Classrooms. *Journal of Education, Humanities and Sciences*, 7(1), 31-44.
- Kira, E., & Bukagile, G. (2013). Perceptions of Education Stakeholders on the Implications of Textbook Liberalization Policy in Tanzania. *Journal of Education and Practice*, 4(1), 136-144.
- Languille, S. (2015). Scramble For Textbooks In Tanzania. *African Affairs*, 73-96. <https://doi.org/10.1093/afraf/adv060>
- Mohammed, M. M. (2021). *The Effect of Airport Atmospheric Features On Passengers' Behavioral Intention At Abeid Amani Karume International Airport (aakia) Zanzibar* [ma]. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mohammed, S. R. (2021). *Assessment Of The Role Of Civil Society Organisations (Csos) On Financing Social Protection And Reducing Poverty In Zanzibar* [Phd]. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Msabila, D. T. (2019). *An Integrated Focal Regional Study On Human And Economic Geography Advanced Level Paper 2 (Revised Edition)*. Nyambari Nyangwine Publishers.

- MSabila, D. T. (2019). *An Integrated Regional Study on Human and Economic Geography Advanced Level Paper 2*. Nyambari Nyangwine Publishers.
- N. Rashid, M., Ngalawa, F., ve Cil, I. (2016). Comparative Study of Logistic Industry of Tanzania and Turkey. *International Journal of Operations and Logistics Management*, 5(2), 74-82.
- Nassor, O. M. (2017). *Tanzania-Zanzibar Adasındaki Küçük Ölçekli Çiftçiler için Web-Tabanlı Karar Destek Sistemi* [MA]. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Rotich, D. C., Kogos, E. J., ve Geuza, Z. R. (2018). An Investigation of Textbook Vetting and Evaluation Process in Tanzania. *Publishing Research Quarterly*, 34(1), 96-109. <https://doi.org/10.1007/s12109-017-9559-7>
- Said, S. N. (2021). *Tanzania Birliği'nin Hukuki Bakımdan Geçerliliđinin Analizi: Zanzibar Örneği* [Phd]. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanzania Institute of Education. (2019a). *Geography for Secondary Schools Student's Book Form One*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2019b). *Geography for Secondary Schools Student's Book Form Two* Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2019c). *History for Secondary Schools Student's Book Form Two*: Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2020). *Civic and Moral Education Pupil's Book Standart Seven*: Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education (TIE). (2019). *Geography For Secondary Schools Student's Book Form Two*. Tanzania Institute of Education.
- Tütüncü, M. (2012). *Relations Between the Ottoman Empire and the Zanzibar Sultanate (1877- 1907): Documents From Ottoman Archives in Istanbul*. 108-145.
- Uğur, H. (2005). *Osmanlı Afrikası'nda Bir Sultanlık: Zengibar*. Küre Yayınları.
- Usta, Ö. G. (2012). *Doğu Afrika Sahili'nde (Swahılı) İnan, Arap, Türk ve Hindu Kültürlerinin Afrika Kültürleriyle Etkileşimi-Zengibar Takımadası'ndaki Taarab Müziği*. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yassin, S. (2015). *Essential in Advanced Level History Paper 2*. Ahmadiyya Printing Press.
- Yassin, S. (2018). *Essential in Advanced Level History Paper 1*. Ahmadiyya Printing Press.

Araştırma için İncelenen Ders Kitaplarının Listesi

- Bigirwamungu, J., ve Deogratias, S. M. (2019). *Understanding General Studies For Advanced Level* (5th ed.). Africa Proper Education Network.
- Kaloly, P., ve Kiruthu, F. (2011). *History for Secondary Schools Student's Book Form Four*. Oxford University Press.
- Kamili, Z. (2021). *The Earth's Physical Environment Physical Geography Alive* (4th ed.). Kamili Books ve General Supplies.
- Msabila, D. T. (2019). *An Integrated Focal Regional Study On Human And Economic Geography Advanced Level Paper 2 (Revised Edition)*. Nyambari Nyangwine Publishers.

- Nchimbi, J. J., Mafiga, M. R., Abeid, R. S., ve Olotu, S. R. (2021). *Civics for Secondary Schools Student's Book Form Three*. Oxford University Press.
- Tanzania Institute of Education. (2018). *Social Studies Standard Five Pupil's Book*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2019a). *Civic and Moral Education Standard Five Pupil's Book*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2019b). *Geography for Secondary Schools Student's Book Form One*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2019c). *Geography for Secondary Schools Student's Book Form Two*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2019d). *History for Secondary Schools Student's Book Form One*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2019e). *History for Secondary Schools Student's Book Form Two*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2020a). *Civic and Moral Education Pupil's Book Standart Seven*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2020b). *Civic and Moral Education Standard Six Pupil's Book*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2020c). *Social Studies Standard Seven Pupil's Book*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2020d). *Social Studies Standard Six Pupil's Book*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2021a). *Civic for Secondary Schools Student's Book Form One*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2021b). *Civics for Secondary Schools Student's Book Form Two*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2021c). *Geography for Secondary Schools Student's Book Form Four*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2021d). *Geography for Secondary Schools Student's Book Form Three*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education. (2021e). *History for Secondary Schools Student's Book Form Three*. Tanzania Institute of Education.
- Tanzania Institute of Education (TIE). (2019). *Geography For Secondary Schools Student's Book Form One*. Tanzania Institute of Education.
- Yassin, S. (2015). *Essential in Advanced Level History Paper 2*. Ahmadiyya Printing Press.
- Yassin, S. (2018). *Essential in Advanced Level History Paper 1*. Ahmadiyya Printing Press.

afrika
VAKFI
AFRICA FOUNDATION

afrikavakfi
.org